

DESCARTES VE ZİHİN ANLAYIŞI

Ceren Demirbaş*

Sabah, öğle, akşam veya okulda evde ofiste parkta nerede ve ne zaman olursak olalım zihnimizin içinde olup biten acı, öfke, düşünceler, inançlar, arzular, panikler, renk, koku, su-suzluk, açlık, can sıkıntısı, hatırlamalar, kaygı, sıcak, soğuk gibi olaylar yer alır ve bu olaylara zihin halleri adı verilir. Ve zihin hallerini, zihnimiz içinde barındırır. Peki, zihin dediğimiz bu şey nedir? Zihin, yaşantıları, öğrenilenleri, bunların geçmişle olan bağlantılarını bilinçli olarak kafada saklama gücü, bellek anlamlarına gelir.

Hepimizin bir bedeni ve zihni vardır. Peki, zihnimizden mi yoksa bedenimizden mi haberdarız? Örneğin görme engelli ve felçli bir kişiyi ele alalım. Bu kişi belki bedeninden pek fazla haberdar olamayabilir fakat zihninden geçen her türlü düşünme eylemlerinin farkındadır. Ve bu eylemleri gerçekleştirirken bir bedenimiz olduğunu zihnimiz sayesinde öğreniriz. Yani buradan beden ve zihin arasında bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Peki, dışarıdan baktığımız zaman insanların zihinlerini görebilir miyiz? Şu anda neler algılıyor, neler hissediyor, ne düşünüyor ne hatırlıyor? Belki acıkmış, yorulmuş halsiz hissediyordur. Bunları bilemeyiz fakat bedenlerini görebiliriz. Aynı şekilde onlar da bizim bedenimizi görebilirler fakat zihnimizi ve zihnimizde olup bitenleri göremez. Biz de kendi bedenimizi görebiliriz fakat zihnimizi ve zihnimizde olup bitenleri göremeyiz. Aynanın karşısına geçip de düşüncelerimizi, acıktığımızı, hedeflerimizi, birisine karşı hissettiğimiz öfkeyi veya ilgiyi ne yazık ki görme ihtimalimiz yok. Fakat biz kendi zihnimizden geçen halleri bir bakıma görebiliyoruz, bilebiliyoruz ve bundan haberdarız. Fakat bunun için de baygın bir halde olmamız bir bakıma bilinçli halde olmamızı gerekiyor. Bu yazıda bilinç ve zihin arasındaki farka, zihin felsefesinin en temel problemlerinden birisi olan beden-zihin problemine, zihin felsefesinin önemli isimlerinden biri olan Descartes'in "Cogito Argümanı" üzerinde duracağım.

Bilinç, insanın içinde yaşadığı, çevresi yaşadıkları ve kendi varlığı üzerinde bilgi sahibi olma yeteneğidir. Diğer bir tabirle bilinç;

- ❖ İnsanın benlik duygusuna sahip olmasını sağlayan,
- ❖ Kendisinin diğer varlıklarla olan ayrışımını fark etmesini sağlayan,
- ❖ Çevresiyle bağ kurmasında fayda sağlayan,
- ❖ Diğer insanların kendisi gibi duygu ve düşüncelerinin olduğunu anlayıp, sosyalleşmesinde katkılar sağlayan

en temel kavramlardan biridir (Işık, 2018:117). Zihin ise yukarıda da belirttiğim gibi yaşantıları, öğrenilenleri, bunların geçmişle olan bağlantılarını bilinçli olarak kafada saklama gücü, bellek anlamlarına gelir. Descartes gibi bazı düşünürler bu iki kavramı aynı kabul ederken bazıları bunu reddetmiştir. Descartes bilinçten hep bilinç oluşum edimleri diye söz eder. Descartes felsefesinde bilinç kendisi de içinde olmak üzere hem ruhun özünü hem de düşüncenin kendisini oluşturması bir yana, var olan her şeyin kaynağıdır. John Locke ise, kişinin zihninden geçeni algılaması olarak tanımladığı bilinci, doğrudan bilinç edimlerinden türetmiştir.

* Kafkas Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Lisans öğrencisi.
İletişim bilgileri: ceren6hotmail.com@gmail.com

Thomas Hobbes için bilinç hafızadan başka bir şey değildir (Kahveci, 2010). Görüldüğü gibi bu filozoflar zihinsel olma ile bilinçli olmayı yani zihin ile bilinci özdeşleştiriyorlar. Fakat Freud zihin ile bilincin farklı kavramlar olduğunu açıklar. Freud'a göre bazı zihin hallerimiz bilincin dışındadır, bilinçaltındadır (Sayan, 2012). Bazen yaptıklarımızdan bizim bile haberi-miz olmaz. 'Ben bunu ne zaman yaptım, ne zaman düşündüm' diye sorarız kendimize. Bunlar bizim bilinçsiz zihin hallerimizdir. Buna örnek olarak çok yorgun birisi ya da uyurgezer bir birey etrafında olup bitenlere karşı düşük bir farkındalık seviyesi dolayısıyla düşük bir bilinç seviyesi olur. Anlaşılacağı üzere bilinç ve zihin aynı şeyler değildir. Descartes zihni bilinç ve öz farkındalık ile eşleştirmiş bunu da beyinden ayırmıştır. Bu nedenle zihin-beden problemini bugünkü şekliyle ifade eden ilk felsefecidir bu nedenle ruhbilim açısından önemli bir şahsiyettir (Fancher, 1997).

Zihin-beden problemi zihin ve bedenin nasıl bir etkileşim içinde olduğunun sorgulanmasıdır. Ve şunu da düşünmekteyiz: "Zihin bedenin bir parçası olan beyin ile aynı şey midir? Peki, biz öldüğümüzde bedenimizle birlikte beynimiz çürüyüp gidecek fakat zihin veya ruhumuz ölümsüz müdür?" Bu soruya farklı cevap veren düşünürler vardır. Descartes dualizmi savunur. Dualizm diğer ismiyle ikicilik, düşünce (tin) ve madde (beden) olarak nitelendirilen özleri bakımından farklı iki töz barındırır. Ruh veya zihin düşünür, madde veya beden niteliği bakımından yer kaplar. Descartes "İlk Felsefe Hakkında Meditasyonlar" kitabında insan ruhunun tanınmasını bedenini tanımaktan daha kolay olacağını şu ifadelerle belirtmektedir:

"Bir yel, bir ateş, bir buhar, bir soluk, değilim, ne de kafamda uydurabileceğim bir şeyim; çünkü tüm bunların birer hiç olduklarını varsaydım. Eğer kendimi bir şey olarak imgelersem yaparım, çünkü imgelemek cisimsel bir şeyin betisini ya da imgesini tasarlamaktan başka bir şey değildir. Ama şimdiden kesinlikle biliyorum ki varım ve tüm bu imgeler ve genel olarak konuşursak bedenin doğası ile ilişkili tüm şeyler düşlerden başka bir şey değildir. Buradan açıkça görüyorum ki 'Ne olduğumu daha seçik olarak bilebilmek için imgeleyeceğim' demek, 'Şimdi uyanığım ve gerçek olan bir şeyi görüyorum; ama onu henüz onu yeterince açık olarak göremediğim için, amaçlı olarak bir kez daha uyuyacağım, öyle ki düşlerim onu bana daha büyük bir gerçeklik ile sunabilsinler.'" (Descartes, 1996).

Peki, Descartes rahatlıkla sıralayabildiği ve bilgisine ulaştığı bedeni, göremediği ruhtan nasıl daha iyi tanıdı? Tabi ki düşünerek... Ve düşünme eylemi zihin hallerinin bir sonucudur. Descartes "Düşünme bana ait olan bir yüklemdir yalnızca o benden ayrılamaz. Varım Ergo sum. Ama ne süre? Düşündüğüm sürece; çünkü eğer düşünmeye bütünüyle son verecek olsaydım, benzer olarak bütünüyle var olmaya da son verirdim." (Descartes, 1996) demiştir. Descartes'in bu cümlelerine dayanarak, onun temel argümanı olan "cogito ergo sum" (düşünüyorum o halde varım) argümanına ulaşmak mümkündür. Şimdi bu argüman üzerinde duralım: Descartes en ufak bile şüphe içeren doğuyu kabul etmiyor yani doğru olan şey içinde asla şüphe barındırmamalı düşüncesini savunuyor. Şüpheyi kullanarak şüpheyi yok edeceğini ifade ediyor fakat şöyle düşünüyor "Şüpheden nasıl kurtulacağım... Bunun için duyulara güvenemem, beni yanıltma ihtimali var." Bazen de kendisine "Rüyada mıyım yoksa uyanık mı?" diye soruyor. Yaşadığımız olayların gerçek olduğunu bilemeyiz, belki de her şey bir rüyadır diye düşünmüştür. Fakat rüyada olsak bile 2+2=4 olduğu gerçeği değişmez. Bu noktada Descartes mutlak kesinlikten bahsedilemeyeceğini savunur.

Descartes, “Belki kötü bir cin düşüncelerimi kontrol ediyor ve tek derdi beni kandırmak” diye düşünür. Peki, bu kötü cin bizi kandırabilir mi? Tabiki de yanıltamayacağı tek şey vardır: O da düşünüyorum olduğu gerçeğidir” Her ne kadar duyu verilerim beni yanıltsa da düşünüyorum der. Düşünen bir şey olduğuna bir bedeni olduğundan bile daha fazla emin olabilir.

Argümana baktığımızda “Düşünmediğimi düşünemem çünkü düşünmediğimi düşünsem yine düşünmekteyimdir” sonucu çıkıyor. Dolayısıyla bütün doğası düşünmekten ibaret olan ve bedene ihtiyaç duymadığını yeni bir töz olduğunu belirtiyor. En büyük sorun da burada oluşuyor bilinçsiz olan bir şeyden bilinçli bir şey nasıl çıkmaktadır? Yani zihinsel bir unsurdan cisimsel bir unsurun çıktığı çözülemiyor. Eğer zihnimizin bedenimizden bağımsız olarak farklı bir varlığı oluyorsa zihnimizin varoluşunun bedenimizin varoluşuna bağlı olmaması demektir. Ve burada zihin-beden nedenselliği bir sonuca götürülemiyor. Günümüzde zihin felsefecilerinin büyük bir kısmı bazı ayrıntılarda anlaşamaları da zihin denilen olgunun beynin dışında bir şey olmadığını belirtiyorlar. Ve beyin de bedene bağlı bir unsur olduğu için Descartes’in görüşü yerine günümüzde var olan her şey tek bir tözden oluşur ifadesini savunan monizm geçerlidir.

Kaynaklar

- Descartes, R. (1996). *Söylem, Kurallar, Meditasyonlar* (Çev. Yardımlı, Aziz), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Fancher, R.E. (1997), *Ruhbilimin Öncüleri* (Çev. Yardımlı, Aziz), 2. Baskı İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kahveci, K. (2010). On Yedinci Yüzyıl Felsefesinde Bilinç Kavramının Analitik Açıdan Değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2)
- Işık, Ş. (2018). *Psikolojiye giriş*, Ankara: Pegem Yayın.
- Sayan, E. (2012). *Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış*. Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 19:37-54